

ΜΠΟΛΣΕΒΙΚΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ MARCEL MAUSS¹

Marcel Fournier*

Την επομένη του πολέμου, ο Marcel Mauss (1872-1950), αυτοπαρουσιάζεται ως ένας «παλιός αγωνιστής»: παράλληλα με τη διδασκαλία και τις έρευνές του στην *École Pratique des Hautes Études*, παραμένει πάντοτε δραστήριος στους κόλπους του σοσιαλισμού και του συνδικαλιστικού κινήματος. Στο κείμενο που ακολουθεί κάθε άλλο παρά ενδίδουμε στον φετιχισμό των «κανονικών» κειμένων ή συγγραφέων μας ενδιαφέρει, αντίθετα, να καταστήσουμε γνωστές, σε αυτούς τους καιρούς που ορισμένοι θέλουν να μας κάνουν να πιστέψουμε ότι όλοι οι διανοούμενοι έκαναν πάντοτε λάθος, τις αναλύσεις που έκανε ο Mauss στις αρχές της δεκαετίας του '20, οι οποίες διατηρούν πάντοτε την επικαιρότητά τους.

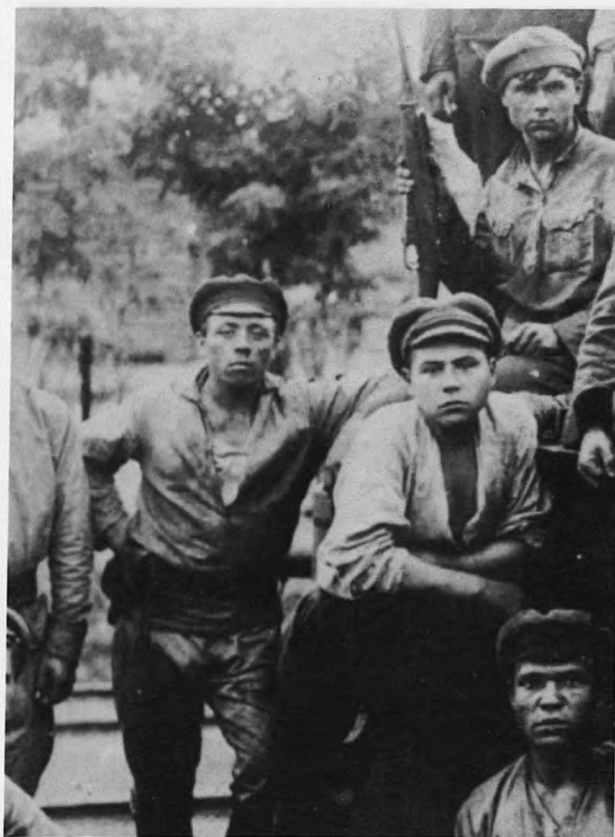
Ο MAUSS γνώριζε κάπως τη Ρωσία, την οποία είχε επισκεφθεί το 1906. Αλλά αν και είναι γνώστης του σχετικού με το ρωσικό συνεταιριστικό κίνημα υλικού, έχει συνείδηση της δυσκολίας που αντιπροσωπεύει κάθε μελέτη αυτής της «αχανούς και ταλαιπώρης αυτοκρατορίας»: «πρέπει πάντοτε, όταν γράφει κανείς ιστορία για τα ρωσικά πράγματα, να υποβάλλει τα ντοκουμέντα και τις μαρτυρίες σε μιαν αυστηρή κριτική. Οι ρωσικές κυβερνήσεις αδιάκοπα συντάσσουν, τυπώνουν, εκδίδουν διατάγματα. Σπάνια ιπτακούονται. Οι Ρώσοι πολίτες και οι ρωσικές οργανώσεις μιλούν, γράφουν, και συχνά υπερβάλουν. Κάτι που ισχύει για μια κυβέρνηση δεν ισχύει για μιαν άλλη και καθένας αλλάζει γνώμη συχνά (...). Η δύναμη της ρωσικής αναρχίας υπερβαίνει κατά πολύ ακόμα και τη δύναμη της τρομοκρατίας και των διαφόρων τρομοκρατιών» (Mauss, 1920a: 115).

Ο Mauss είναι από εκείνους που, ενδιαφερόμενοι να «βοηθήσουν και τους Ρώσους ειδήμονες και τους πληθυσμούς που αποδεκατίζονται φρικτά από το λιμό, την πανούκλα και τη χολέρα», «διαμαρτυρήθηκαν, ήδη από το 1919, ενάντια στον αποκλεισμό» (Mauss, s.d., [1921b]: 2) Ο αποκλεισμός ωστόσο δεν εξηγεί τα πάντα και τίποτα δεν δικαιολογεί τους «αγροίκους του Κρεμλίνου» και τις «τυχοδιωκτικές ενέργειές» τους. Πρέπει κανείς να δει τον μπολσεβικισμό

και τον φασισμό ως «πολιτικά επεισόδια της ζωής λαών χωρίς πολιτική παιδεία»: δεν υπάρχουν «στις χώρες αυτές κοινή γνώμη, πολιτική αγωγή, με μια λέξη δεν υπάρχουν πολίτες» (Mauss, 1923a: 1). Όλος ο πολιτικός χώρος αφήνεται στις «δραστήριες μειοψηφίες».

Η βία

Περισσότερο από οτιδήποτε άλλο, ανησυχεί τον Mauss ο μπολσεβικισμός. Το 1923, γράφει πέντε μακροσκελή άρθρα με θέμα «Η Βία» για την επιθεώρηση *La Vie Socialiste*. Στα άρθρα αυτά αναλύει τις δύο μορφές τυραννίας που είναι «ο φασισμός και ο μπολσεβικισμός». Τα δύο μεγάλα αυτά γεγονότα μπορούν, κατά τον Mauss, να συνδεθούν με τις ιδέες του Georges Sorel, αυτού του «στυφού γέρου» ο οποίος, «χωρίς να νοιάζεται για τις συνέπειες των πράξεών του, χωρίς επιστημονικούς ενδοιασμούς», έγινε ο απόστολος της βίας. Οι ιδέες αυτές, «είναι η επαγγελθείσα νίκη της “άμεσης δρά-

σης”, είναι ο μύθος μιας αστικής συνωμοσίας στην οποία απαντά μια επαναστατική συνωμοσία, είναι η βούληση μιας καλά οργανωμένης μερίδας του προλεταριάτου η οποία δρα χωρίς να περιμένει τις ασφαλώς πειθίγιες μάζες» (Mauss, 1923a: 1). Με δυο λόγια, είναι «η νίκη μειοψηφιών επί των πλειοψηφιών».

Ο Mauss επικεντρώνεται ιδιαίτερα στη Μπολσεβίκικη Επανάσταση, της οποίας «ορισμένες πλευρές» έχει ήδη επικρίνει αυστηρά στην επιθεώρηση *Le Populaire*: «Ο μπολσεβικισμός, πράγματι, από ορισμένες πλευρές, δεν είναι παρά ο τρόπος που βρήκε το ρωσικό κράτος να χρεοκοπήσει, ή μάλλον να δηλώσει τη χρεοκοπία του η οποία είχε ήδη συντελεστεί επί τσαρισμού. Έμπλεξε με αγροτικούς ξεσηκωμούς, με την τρομοκρατία, με παραφροσύνες: πειραματίστηκε με δόσεις σοσιαλισμού και με διοικητικές ανοησίες» (Mauss, 1922: 3). Ο

Mauss είναι έτοιμος να αναγνωρίσει στη Μπολσεβίκικη Επανάσταση «ορισμένους τίτλους δόξας» και «κάποια επιτεύγματα»: «την καταστροφή της γραφειοκρατίας, της ρωσικής αριστοκρατίας», την εφαρμογή του ομοσπονδιακού συστήματος και τη χειραφέτηση «ορισμένων τυραννισμένων πληθυσμών», την απόδοση της γης στους αγρότες μετά από «μερικά χρόνια εσφαλμένων ενεργειών». Συνολικά όμως, το παθητικό είναι «τρομερό». Για τον Mauss, ο μπολσεβικισμός θα διακριθεί στην ιστορία από «τη φτώχεια των ιδεών του και των νομικών και διοικητικών του επιτευγμάτων» (Mauss, 1923c: 1). Τι προσιάπτει στους μπολσεβίκους; Πρώτα πρώτα «ότι νόμιζαν πως μπορούν να καθιερώσουν νόμους και δικαιώματα με τα διατάγματα και με τη βία, πως μπορούν να διαχειριστούν συμφέροντα

* Ο Marcel Fournier είναι καθηγητής κοινωνιολογίας στο Πανεπιστήμιο του Μόντρεάλ.

χωρίς την συναίνεση και την εμπιστοσύνη των ενδιαφερομένων» (Mauss, 1923b: 2). Ύστερα, «ότι κατέστρεψαν τα πάντα στην οικονομία» (απαγόρευση κάθε ιδιωτικού εμπορίου, κατάργηση κάθε αγοράς, κάθε χρηματιστηρίου αξιών, κάθε κερδοσκοπίας, κλπ.) και, ακόμα χειρότερα, «ότι στέρεψαν αυτή καθαυτή την πηγή κάθε κοινωνικής ζωής, την εμπιστοσύνη και την αλοποιστία» (Mauss, 1923c: 1). Και τέλος, ότι έκαναν την κοινωνική επανάσταση «ενάντια στις πλέον ενεργητικές τάξεις της χώρας, ενάντια στους θεσμούς που της είναι προσφιλέστεροι ή που θα ήταν οι ουσιαστικότεροι για την επιτυχία» (Mauss, 1923d: 1). Έτσι, οι μπολσεβίκοι τέθηκαν «όχι μόνο πέραν του ηθικού νόμου, αλλά επίσης πέραν των πιο βασικών κανόνων της πολιτικής σύνεσης» (Mauss, 1923c) που θα επέβαλαν τη διατήρηση των «απαραίτητων διευθυντικών και τεχνικών στελεχών», το «να μην εξαναγκάζεται ο αγρότης να δουλεύει για άλλους» και την κατοχύρωση μιας «εργατικής διαχείρισης».

Εδώ έγκειται, για τον Mauss, ένα ιστορικό παράδοξο: «Η δικτατορία του προλεταριάτου έγινε, στη Μόσχα, μια δικτατορία ενός κομμουνιστικού κόμματος επί του προλεταριάτου» (Mauss, 1923d: 1).

Υπερασπιστής του δόγματος των «δραστικών πλειοψηφιών», ο Mauss καταδικάζει τη βία: στη Ρωσία όπως και στην Ιταλία, η βία ήταν «ανώφελη και παράλογη». «Η βία είναι στείρα στις σύγχρονες κοινωνίες μας», προσθέτει. «Είναι ένας τρόπος πολιτικής δράσης δαπανηρός και απαρχαιωμένος» (Mauss, 1923e: 2). Όλοι γνωρίζουμε ότι «η καλύτερη διοίκηση είναι εκείνη που γίνεται λιγότερο αισθητή» και ότι «στα έθνη μας, όσο πιο δυνατό είναι ένα καθεστώς, τόσο λιγότερο έχει ανάγκη τον καταναγκασμό» (Mauss, 1923b: 2). Ο Mauss διατηρεί την ελπίδα ότι τα προλεταριάτα μπορούν να πάρουν ένα μάθημα από αυτές τις «δύο τελευταίες περι-

πέτειες δραστηρίων μειοψηφιών» και ότι θα θεραπευθούν από «το μύθο της βίας, και από την πίστη στο κοινωνικό θαύμα».

Στον επίλογο του δοκιμίου του «Παρατηρήσεις σχετικά με τη βία», ο Mauss δεν εννοεί εν τούτοις να περιπέσει σε ένα «νομικισμό χωρίς όρια» μη θέλοντας να είναι ούτε «λάτρης των νομοθετημάτων μας» ούτε ένας «εξεγερμένος που ακατάπανυστα συνωμοτεί», δεν επιζητά να δικαιώσει ούτε «το νομικισμό, το φετιχισμό και την αστική νομιμότητα», αλλά ούτε και «τον επαναστατισμό και τον κομμουνισμό». Λεπτή θέση. Η κοινωνιολογία είχε διδάξει τον Mauss ότι «δεν υπάρχει κοινωνία χωρίς πειθαρχία, χωρίς εξαναγκασμό, χωρίς κυρώσεις» και ότι «ο νόμος, ακόμα και αν έχει φτιαχτεί από τις πλειοψηφίες, είναι πάντοτε, ως ένα βαθμό, τυραννικός». Και η πολιτική του πείρα τον έκανε να χάσει την αφέλειά του: ο σοσιαλι-

σμός δεν είναι ένα «δόγμα για άκακα αρνάκια» και «η εγκαθίδρυση, έστω και προοδευτική, έστω και μερική, του σοσιαλισμού» δεν θα γίνει «χωρίς συγκρούσεις και χωρίς να θιγούν συμφέροντα» (Mauss, 1923c: 2).

Ο ίδιος ο Jaurès ποτέ δεν έπαψε «να καλεί τις μάζες να ασκήσουν τη δύναμή τους». Αυτό που πρέπει να αποδοκιμάζεται, είναι «μια δύναμη που επιβάλλεται ενάντια στο δίκαιο ή χωρίς το δίκαιο». Ο Mauss καταδικάζει τον τρόπο με τον οποίο ορισμένοι χρησιμοποιήσαν τη δύναμη, αναγνωρίζει όμως ότι η χρήση της δύναμης μπορεί να είναι αναγκαία. Όσο εκπληκτικό και αν φαίνεται αυτό, ο Mauss δεν εκφράζει μια «απόλυτη απέχθεια» για τη λέξη «δικτατορία». Υπό τον όρο όμως ότι εννοείται «η δικτατορία της πλειοψηφίας» και ότι, η «προσωρινή» άλλωστε, αυτή διαδικασία διακυβέρνησης θα «ασκείται με τους τύπους που προβλέπονται από το νόμο». Η τρομοκρατία τού φαίνεται στείρα, διότι όποιος θέλει να κάνει ένα

κράτος, μια εθνική οικονομία, να λειτουργήσουν, πρέπει να υπολογίζει στην «καλή θέληση των πολιτών». Πρέπει λοιπόν «να τελειώνουμε με τους μύθους της άμεσης δράσης των μειοψηφιών» και να ασπασθούμε το «δόγμα των δραστηρίων πλειοψηφιών»: «Είναι καιρός οι πλειοψηφίες να συνειδητοποιήσουν τα δικαιώματά τους και τις δυνάμεις τους, και να μάθουν να τα χρησιμοποιούν. Ο σοσιαλισμός, κατά βάθος, δεν είναι άλλο από την αφύπνιση της συνείδησης αυτής – των συμφερόντων, των δικαιωμάτων, των δυνάμεών τους – μεταξύ των μαζών των εργαζομένων που αποτελούν τη συντριπτική πλειοψηφία των εθνών μας (...). Ας είμαστε ο εαυτός μας. Δυνατοί και συνετοί, όσο δεν κατέχουμε την πλειοψηφία, σάφρονες και σε επαγρύπνηση όταν την κατακτήσουμε, πάντοτε σε επιφυλακή ενάντια σε κάθε δημαγωγία και ενάντια στην αντίδραση» (Mauss, 1923e: 2).

Αποτίμηση του μπολσεβικισμού

Μετά τη δημοσίευση αυτής της σειράς άρθρων, ο Mauss επεξεργάζεται το σχέδιο «μικρού βιβλίου», «αρκητά εκλαϊκευτικού», του οποίου ο τίτλος θα ήταν «Κοινωνιολογική αποτίμηση του μπολσεβικισμού». Δεν έχει την αξίωση να γράφει ένα πρωτότυπο έργο «ούτε ως προς τη γνώση των γεγονότων, ούτε ως προς την αντιμετώπισή τους». Εννοεί να απαντήσει ήρεμα και απρόσωπα στο πολύ σοβαρό ερώτημα της γενικής πολιτικής θεωρίας: «Σε ποιο βαθμό το μπολσεβίκο πείραμα επαληθεύει ή διαψεύδει τον σοσιαλισμό;» (Mauss, 1925a:201).

Ο πειρασμός είναι μεγάλος να «μνηθούμε εδώ τον Μαρξ, να επαλαίβουμε με αφορμή αυτήν τη γιγάντια Κομμούνια (που είναι η

μπολσεβίκικη επανάσταση) τα περίφημα δοκίμιά του για την πάλη των τάξεων στη Γαλλία και για την Παρισινή Κομμούνια». Ο Mauss αποφεύγει την παρωδία αλλά ακολουθεί, «κατά βάθος, το δεδομένο παράδειγμα» (Mauss, 1925a: 208). Τόσο δε περισσότερο ωθείται να γράφει το βιβλίο αυτό για τον μπολσεβικισμό, όσο περισσότερο διαπιστώνει τη συνάφεια και τις αναλογίες μεταξύ της θεωρίας του Durkheim και της πρακτικής των σοβιέτ. «Η ιδέα και η πραγματοποίηση των σοβιέτ ανταποκρινόταν – σε σημείο σύγχυσης – στα δύο απνήθη ηθικά, πολιτικά και οικονομικά διδάγματα τα οποία πάντοτε υποστήριζε ο Durkheim, και που ο θάνατος τον εμπόδιζε να τα δει να υλοποιούνται». Αυτό δε γίνεται και αιτία «μεγάλου άγχους» για τον ανηψιό του: «Οι ιδέες μας οι πιο προσφιλείς, αυτές που αποκτήσαμε βασανιστικά και υποστηρίζαμε με τόσο πάθος, άραγε θα ανατρέπονταν ή θα επιβεβαιώνονταν μετά από όλα αυτά;» (Mauss, 1925a: 210). Η θέση του Durkheim στην οποία αναφέρεται ο Mauss είναι η θέση για την «επαγγελματική ομάδα»: «Ολόκληρος ο επιλογος του Καταμερισμού της Κοινωνικής Εργασίας καθώς και της Αυτοκτονίας, όλη του η διδασκαλία για την πολιτική, την επαγγελματική και την οικογενειακή ηθική, υποστήριζαν και την σύσταση της επαγγελματικής αυτής ιδιοκτησίας, και τη θέσπιση ενός ηθικού και πολιτικού νόμου της ομάδας που δημιουργείται από τον οικονομικό συνεταιρισμό των ατόμων που συνδέονται με την ίδια παραγωγή. (...) Διότι μόνο η επαγγελματική ομάδα φαινόταν στον Durkheim αρκετά κοντά στο άτομο ούτως ώστε το συμφέρον και των δύο να είναι ταυτόσημο, και παρά ταύτα αρκετά αποδοσμευμένη από το άτομο, και με αρκετή δικαιοδοσία πάνω του, ούτως ώστε να αποτελεί ένα όργανο εξουσίας και ιδιοκτησίας αρκετά δυνατό για να το κάνει να πειθαρχεί. Τέλος, ο Durkheim θεωρούσε ότι ανάμεσα

σε όλη την ανεξέλεγκτη οικονομική δύναμη του ατόμου, ανάμεσα στη ζωή χωρίς ηθικούς φραγμούς άλλους από το νόμο και την αποδυναμωμένη οικογένεια, αφ' ενός, και την αυθαιρεσία και την απόλυτη κυριαρχία του κράτους, αφ' ετέρου, χρειάζεται μια ενδιάμεση βαθμίδα, κάτοχος ιδιοκτησίας, πλούτου, δικαιωμάτων και πειθαρχικής εξουσίας, ικανή να συγκρατεί το άτομο, αλλά και το κράτος επίσης. Διά της εις άτοπον απαγωγής, ο Durkheim αποδείκνυε ότι αυτό το είδος ομάδας δεν μπορούσε να είναι άλλο από την επαγγελματική ομάδα» (Mauss, 1925a: 209).

Σε αυτόν τον επιστημονικό προβληματισμό προστίθεται μια «συμπαθητική ανησυχία», πολιτική ή πρακτική: «Διότι ο επιστημονικός ζήλος συγχέονταν μέσα μας με τον πολιτικό ζήλο και μας γέμιζαν ενθουσιασμό, όχι μόνο επειδή επικαλούνταν εκεί τον σοσιαλισμό,

αλλά επειδή επιπλέον επρόκειτο για έναν σοσιαλισμό ο οποίος, μεταξύ διαφόρων λύσεων, επέλεγε τη δική μας ακριβώς, την οργάνωση σε επαγγελματική βάση. Η εμπειρία ήταν οδυνηρή, και καταλαβαίνει κανείς με πόση προσοχή την παρακολούθησαμε κατά τη διάρκεια αυτών των μακροχρόνιων, ακόμα εν εξελίξει, συμβάντων» (Mauss, 1925a: 210).

Ο εκδοτικός οίκος Presses Universitaires de France (P.U.F.) δέχτηκε να εκδόσει το βιβλίο του Mauss (Επιστολή του οίκου P.U.F. προς τον M. Mauss της 13ης Δεκεμβρίου 1923) το οποίο, εκτός από την εισαγωγή και τον επίλογο, έπρεπε να περιλαμβάνει τα εξής πέντε κεφάλαια:

I. Σε ποιο βαθμό ο μπολσεβικισμός υπήρξε ένα πείραμα; Και πώς σφετερίστηκε τη Ρωσική Επανάσταση;

II. Σε ποιο βαθμό ο μπολσεβικισμός υπήρξε σοσιαλισμός; Ή μπολσεβικισμός και κομμουνισμός.

III. Η οικονομική και ηθική αποτυχία.

IV. Η πολιτική επιτυχία.

V. Η νέα πολιτική οικονομία (Mauss, 1925a: 201).

Ο Mauss δεν θέλει «ούτε να προτείνει τη Ρωσική Επανάσταση ως υπόδειγμα, ούτε να την παρουσιάσει σαν φόβητρο» (Mauss, 1924a: 128). Το «μεγάλο κοινωνικό κίνημα» που συγκλόνισε τη Ρωσία συγκεντρώνει τα «δύο πραγματικά στοιχεία από τα οποία μπορούμε να αναγνωρίσουμε μια επανάσταση», δηλαδή «την περιφρόνηση των κεκτημένων δικαιωμάτων και την υιοθέτηση ενός άλλου συστήματος ζωής, πολιτικού και κοινωνικού ταυτόχρονα». Σ' αντίθεση όμως με τρεις άλλες επαναστάσεις, την Αγγλική, τη Γαλλική και των Ηνωμένων Πολιτειών, η Ρωσική Επανάσταση δεν είναι «επ' ουδενί φαινόμενο αυτόνομο» και δεν είναι «έργο του έθνους»: «Δεν είναι επί-

τευγμα του έθνους, καταγράφει απλώς ένα γεγονός. Είναι το σύμβολο, το σύμπτωμα, το επακόλουθο της πτώσης του τσαρικού καθεστώτος» (Mauss, 1925a: 213). Για να υπάρξει πραγματική επανάσταση, πρέπει «ένα έθνος ώριμο και ενεργώντας συνειδητά να ανατρέψει ένα σάπιο καθεστώς». Αυτό που λείπει στη Ρωσία, είναι η βούληση: ο μπολσεβικισμός «είναι μόνο εν μέρει ο καρπός των δημιουργών του. Και είναι ακόμα λιγότερο το προϊόν μιας καθαρής βούλησης, μιας πράξης ενός έθνους δυνατού και ώριμου για τον σοσιαλισμό» (Mauss, 1925a: 231). Ο Mauss διερωτάται σε ποιο βαθμό ο μπολσεβικισμός είναι ένα «πείραμα», και απαντά: «Από τα άλλα χαρακτηριστικά του πειράματος – ορθολογική και επιλεγμένη πράξη, που διεξάγεται κατά τρόπο συστηματικό – [το μπολσεβίκικο «πείραμα»] δεν έχει κανένα. Δεν είναι ορθολογικό· δεν επρόκειτο

για την εφαρμογή μιας δεδομένης θεραπείας σε μια δεδομένη κοινωνία, δεν υπήρξε συστηματικό (...). Όχι, αυτό δεν είναι ένα κοινωνιολογικό "πείραμα", μεθοδικά διεξαγόμενο, δεν είναι παρά μια ατέλειωτη περιπέτεια».

Η Επανάσταση γεννήθηκε «από τον πόλεμο, από την εξαθλίωση και από την πτώση ενός καθεστώτος. Ως κοινωνική Επανάσταση, βρέθηκε λοιπόν στις χειρότερες δυνατές συνθήκες: διαδέχθηκε μια κοινωνία χρεωκοπημένη» (Mauss, 1924a: 105). Ο κοινωνιολόγος γνωρίζει καλά ότι «σχεδόν κανένα κοινωνικό κίνημα δεν είναι, στην πραγματικότητα, αποκλειστικά έργο εκείνων που αυτοαποκαλούνται δημιουργοί του. Και ο ντετερμινισμός ισχύει ακόμα περισσότερο στην περίπτωση των κοινωνιών απ' ότι των ανθρώπων» (Mauss, 1925a: 211). Καθήκον του είναι να «αναζητήσει σε ποιο βαθμό το τάδε ή το δείνα κίνημα υπήρξε αυτόνομο, αίτιο της μοίρας του ή αποτέλεσμα γεγονότων που το ξεπερνούν». Κάνοντάς το αυτό, ο αναλυτής οδηγείται κατ' ανάγκην στο να κρίνει, στο να «αποφανθεί, όπως στην ιατρική, αν το τάδε γεγονός είναι καλό ή κακό».

Πρακτικά συμπεράσματα

Στο δεύτερο μέρος της «Κοινωνιολογικής αποτίμησης του μπολσεβικισμού», ο Mauss επισημαίνει μια σειρά λαθών που διαπράχθηκαν κατά τη διάρκεια αυτής της «γιγάντιας κοινωνικής αναταραχής». Αλέχοντας πολύ από το να είναι έργο της «γενικής βούλησης» των πολιτών, το νέο σύστημα επιβλήθηκε από μια μειοψηφία: οι «σιωπηρές διεθνείς συμφωνίες» δεν τηρήθηκαν όταν έγινε αποποίηση των εξωτερικών χρεών και κατασχέθηκαν χωρίς αποζημίωση οι ιδιοκτησίες των ξένων υπηκόων· παράλογος απ' εαυτού, ο «καταναλωτικός κομμουνισμός» οδήγησε στην «καταστροφή αυτού που συγκροτεί την οικονομία, δηλαδή της αγοράς»· αντίθετη με την συναλλακτική φύση του ανθρώπου,

η εγκαθίδρυση μιας «στρατιωτικής οικονομίας» κατέλυσε τη βιομηχανική και εμπορική ελευθερία, απαραίτητη σε κάθε σύγχρονη οικονομία· η αποδυνάμωση των «ενδιάμεσων κοινωνικών ομάδων», όπως για παράδειγμα της επαγγελματικής ομάδας και του συνεταιρισμού, «κατέστρεψε ουσιαστικούς θεσμούς για τη μετάβαση σε ένα σοσιαλιστικό καθεστώς». Ταυτόχρονα «επιστημονικά» και «πρακτικά», τα συμπεράσματα του Mauss είναι σαφή: όλα τα έθνη που θέλουν να «μεταρρυθμιστούν» πρέπει να κρατήσουν την αγορά και το χρήμα· πρέπει επίσης να «αναπτύξουν όλους τους δυνατούς συλλογικούς θεσμούς» και να αποφύγουν να «θεσπίσουν ασυμβατότητες ανάμεσα στους ελεύθερους συνεταιρισμούς ή συμπράξεις και τον κολλεκτιβισμό ή ανάμεσα στο δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι, συμπεριλαμβανομένου και του δικαιώματος της πλειοψηφίας, και τον ατομισμό».

Για τον Mauss, οι όροι «ελευθερία» και «συλλογικός έλεγχος» δεν είναι αντιφατικοί και ο σοσιαλισμός δεν συνίσταται στην «κατάργηση όλων των μορφών ιδιοκτησίας προκειμένου να αντικατασταθούν από μία και μοναδική». Δεν πρέπει να έχουμε αυταπάτες: «(...) Δεν υπάρχουν κοινωνίες αποκλειστικά καπιταλιστικές, και αναμφίβολα δεν θα υπάρξουν ούτε καθαρά σοσιαλιστικές» (Mauss, 1924a: 130). Το «εφικτό» ανάγεται σε «ένα μείγμα καπιταλισμού, κρατισμού, διοικητικού σοσιαλισμού, ελεύθερων συλλογικοτήτων και ατομισμού».

Το σχήμα που προσεγγίζει περισσότερο την άποψη του Mauss είναι αυτό που πρότεινε ο φίλος του Emanuel Lévy, εμπνευσμένος από τον Lassalle: «Ο σοσιαλισμός, είναι ο καπιταλισμός χωρίς τα κεκτημένα δικαιώματα» (Mauss, 1924a: 111). Αυτός ο θεωρητικός του «δικαιικού σοσιαλισμού» που ενσαρκώνει «την αξιοπρέπεια του ίδιου του σοσιαλισμού, χωρίς ουτοπία, χωρίς βία, αλλά όχι και χωρίς δύναμη» έχει μια πραγματική «κοινωνιολογική θεώρηση του δικαίου» (Mauss,

1926: 5). Για αυτόν τον «νομικό, σοσιαλιστή και κοινωνιολόγο», που κάταλαβε ότι «τα δικαιώματα είναι διεκδικήσεις», ο σοσιαλισμός ορίζεται ως «η επιβεβαίωση του δικαιώματος της συλλογικότητας».

Στους «δημιουργούς μελλοντικών κοινωνιών», οι οποίοι υπό το κράτος των παραισθήσεων επαναστατικών ονείρων νόμιζαν ότι θα ξανάφτιαχναν εκ θεμελίων ολόκληρη την ανθρώπινη κοινωνία, ο Mauss υπενθυμίζει ότι «ο νόμος δεν δημιουργεί, επιβάλλει κυρώσεις». Και ακόμα ότι: «(...) Ο νόμος δεν πρέπει να προηγείται, αλλά να ακολουθεί τα ήθη και, ακόμα περισσότερο, την οικονομία και την τεχνική». Σαν «αφελείς κοινωνιολόγοι», οι κομμουνιστές ξέχασαν ότι «δεν μπορεί να εγκαθιδρυθεί μια νέα τάξη στην κοινωνία παρά μόνο με την τάξη και τον ενθουσιασμό»· επίσης, «πίστεψαν ότι η κυρίαρχη έννομη τάξη μπορεί να δημιουργήσει, όπως

ο θεός λόγος, από το τίποτα, εκ του μηδενός» (Mauss, 1924a: 119). Αυτό είναι που ο Mauss αποκαλεί «πολιτικό φετιχισμό» και τον θεωρεί ως μία από τις αιτίες της «ήττας των μπολσεβίκων». Η άλλη αιτία είναι η βία.

Το πρότυπο του ανθρώπου της δράσης μας το δίνει «το παιδί όνειρο του Σοκράτη, ενός πολίτη σώφρονα, οικονομού, ενάρετου και φίλου του νόμου, προπάντων σπινετού και σώφρονα». Ο ίδιος ο Mauss έχει συνείδηση του ότι «κηρύσσει υπερβολικά γενικά και καλόπιστα την πρωτότητα, την ειρήνη, την προνοητικότητα». Όμοιοι οι «εκκλήσεις (του) για σύνεση» δεν αποσκοπούν διόλου «να μετριάσουν ή να επιβραδύνουν τη δράση». Η σύνεση υπαγορεύει συχνά «τη χρονοτριβή, την αναμονή», αλλά μπορεί επίσης να σπινισιά «την επιτάχυνση, την υπερπήδηση των εμποδίων, την κάμψη των αντιτάσεων» (Mauss,

1924a: 123-124). Αυτό που έχει σημασία είναι να είναι κανείς ρεαλιστής και να έχει μια «ακριβή συνείδηση των γεγονότων». Υπερασπιστής ενός «σοσιαλισμού χωρίς δόγματα», ο Mauss εύχεται η πολιτική να αποσυνδεθεί από τη μεταφυσική, να εγκαταλείψει, στο μέτρο του δυνατού, τις λέξεις σε «ισμός» – «καπιταλισμός, φιλελευθερισμός, και άλλες, καθώς και όλη αυτή την εκλογικευτική ροπή προς την υποστασιοποίηση – και να γίνει μια «έλλογη τέχνη» (Mauss, 1924a: 131). Όσον αφορά το ρόλο του κοινωνιολόγου και του φιλοσόφου, είναι «(...) να εθίσει τους άλλους να σκέπτονται, μετρημένα και πρακτικά, χωρίς πίστη, χωρίς προκατάληψη, χωρίς συναίσθημα. Οι στοχαστές πρέπει να εκπαιδεύσουν τους λαούς να χρησιμοποιούν την απλή λογική τους η οποία, στην προκειμένη περίπτωση, στην πολιτική, είναι επίσης και η λογική ή το αίσθημα του κοινωνικού, με άλλα λόγια του δικαίου» (Mauss, 1924a: 132).

Τα «γεγονότα της Ρωσίας» δεν κλονίζουν υπέρ το δέον την εμπιστοσύνη του Mauss στον σοσιαλισμό, διότι «ούτε επιβεβαιώνουν ούτε διαψεύδουν τον σοσιαλισμό». Αυτό είναι ένα συμπέρασμα «πολιτικής λογικής». Οι κοινωνίες δεν είναι ίδιες, οι συνθήκες είναι διαφορετικές: το «εφικτό» και το «ανέφικτο» ποικίλλουν από τη μια κοινωνία στην άλλη, από το ένα περιβάλλον στο άλλο. Πρέπει λοιπόν να αποφεύγουμε τους αναλογικούς συλλογισμούς και να «εξάγουμε συμπεράσματα, από μια συλλογική μονάδα για μια άλλη συλλογική μονάδα, από τη Ρωσία για τη Γαλλία, και αντιστρόφως». Δεν μπορούμε, προσθέτει ο Mauss, «να θεσπίζουμε κανόνες γενικής ισχύος με αφετηρία ένα προηγούμενο που χρησίμευε στα μέλη άλλων κοινωνιών» (Mauss, 1924a: 129).

Οι λόγοι για τους οποίους ο Mauss δεν χάνει τις ελπίδες του στον σοσιαλισμό διευκρινίζονται σαφώς: το ότι η Ρωσική Επανάσταση ήταν μια αποτυχία, αποδεικνύει μόνο «την πολιτική ανεπιτηδειότητα» ενός λαού (Mauss, 1924c: 2). Κανένα από τα μεγάλα έθνη της Ευρώπης και της Αμερικής δεν θα είχε ριχτεί στην «παράτολη περιπέτεια να διαλύσει την Πολιτεία για να μπορέσει να την ξαναχτίσει από την αρχή». Αν ο σοσιαλισμός εγκαθιδρυθεί μια μέρα σε κάποια από τις κοινωνίες αυτές, αυτό δεν θα γίνει, σκέπτεται ο Mauss, «ούτε με τη βία, ούτε κατά τη διάρκεια μιας καταστροφής»: «Αυτό που θα οικοδομήσει θα γίνει με την καθαρή, ηννεϊδητή δράση των πολιτών». Οι πιθανότητες επιτυχίας του σοσιαλισμού είναι λοιπόν μεγαλύτερες εφόσον έχουμε να κάνουμε με «παλιές βιομηχανικές δημοκρατίες»: οι κοινωνίες αυτές αντιλαμβάνονται τον σοσιαλισμό «ως συντηρητή του εθνικού πλούτου, ως καλύτερο διαχειριστή των προς διατήρηση αγαθών, και όχι ως αρχιτέκτονα ενός ουτοπικού παραδείσου» (Mauss, 1924a: 126).

Σε ένα από τα ανέκδοτα κεφάλαια του έργου του σχετικά με «Το Έθνος», που συντάσσει επίσης τη δεκαετία του 1920 και το οποίο έχει τίτλο «Οι σοσιαλιστικές ιδέες. Η αρχή της εθνικοποίησης», ο Marcel Mauss δίνει μια σύντομη ιστορία του σοσιαλισμού, από τον Σαν-Σιμόν ως την ίδρυση των σοσιαλιστικών πολιτικών κομμάτων. Παρουσιάζει έναν ορισμό του σοσιαλισμού ο οποίος, αν συγκριθεί με εκείνον που έδωσε ο Durkheim, προσδίδει μεγάλη σημασία όχι μόνο στις ιδέες αλλά επίσης και στα γεγονότα και λαμβάνει υπόψη και την εθνική διάσταση: «Ο σοσιαλισμός δεν είναι άλλο από το σύνολο των συλλογικών ιδεών, μορφών και θεσμών που έχουν ως λειτουργία να ρυθμίζουν μέσω της κοινωνίας, κοινωνικά, τα οικονομι-

κά συμφέροντα του έθνους» (Mauss, [1920b]: 18).

Ευσύνοπτη, η έκθεσή του για τις σοσιαλιστικές θεωρίες περιέχει μια δριμυία κριτική όλων εκείνων που προσδιορίζουν τον καπιταλισμό ως «υπεύθυνο όλων των δεινών της κοινωνίας» ή που ονειρεύονται κάποιο Ελντοράντο, την πρόσβαση στο οποίο θα εξασφάλιζε μια απλή πολιτική επανάσταση. Ενάντιος σε κάθε μαρξιστική και επαναστατική φρασεολογία, ο Mauss παραμένει κριτικός απέναντι στη Ρωσική Επανάσταση και τον μπολσεβικισμό: σε επίπεδο δόγματος, όλα αυτά δεν επέφεραν τίποτα νέο, «απολύτως τίποτα», λέει· είναι «ακέραιος μαρξισμός». Ωστόσο, προσθέτει, από την «πιθανή αποτυχία» του κομμουνισμού, δεν πρέπει να συμπεραίνουμε ότι «ο σοσιαλισμός είναι ανέφικτος στις πολιτικά, οικονομικά, αλλά κυρίως ηθικά και πνευματικά πιο προηγμένες χώρες» (Mauss, [1920b]: 15-16).

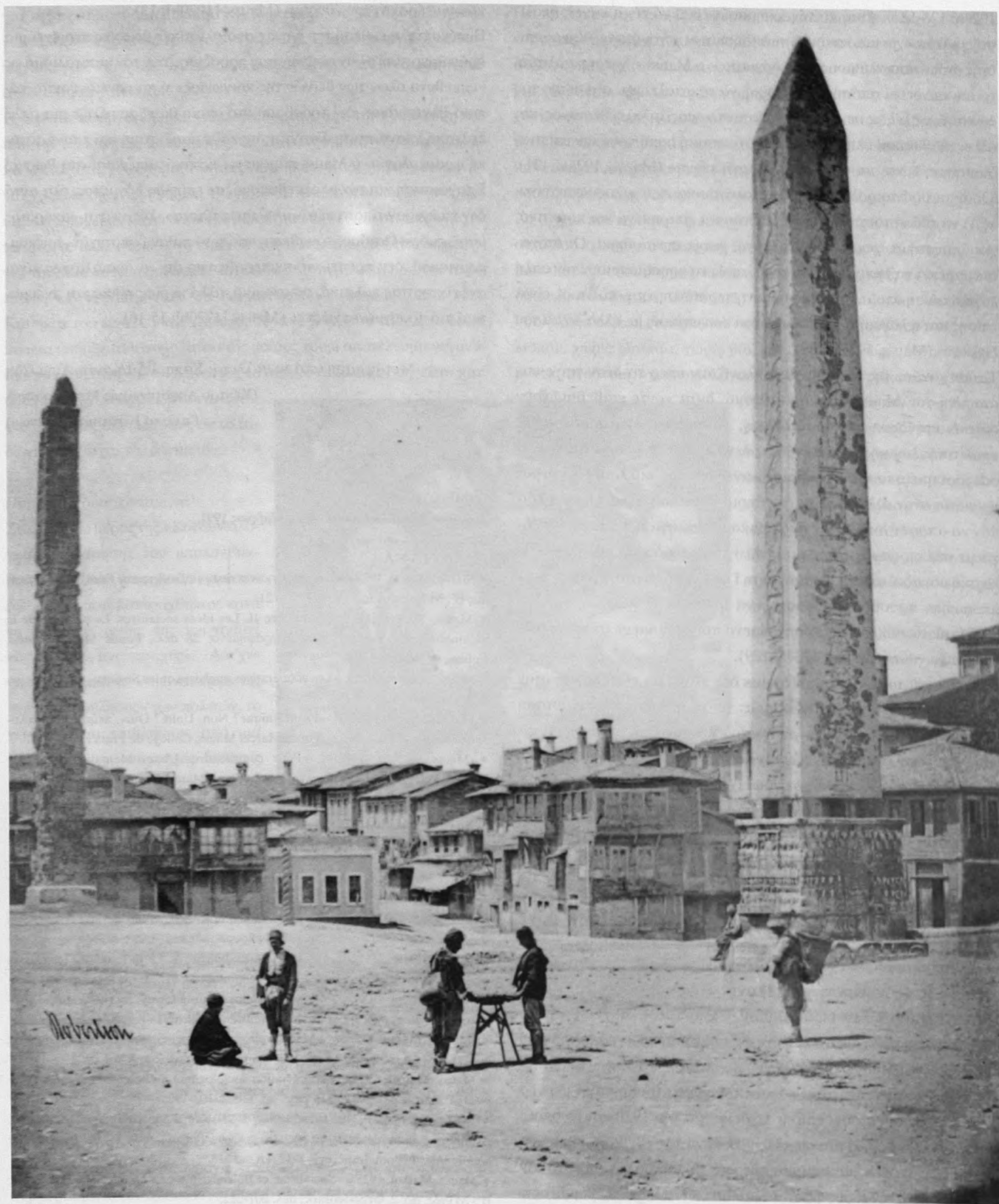
Μετάφραση από τα γαλλικά: Σαπφώ Διαμάντη-Αγγελίδη
(Κέντρο Λογοτεχνικής Μετάφρασης-
Γαλλικό Ινστιτούτο Αθηνών)

ΣΗΜΕΙΩΣΗ

1. Επιθεώρηση *Liberté*, τεύχος 8, Δεκέμβριος 1991.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Mauss, Marcel, 1920a, «Les coopératives russes», *La Revue de Paris*, 27ο έτος, τόμος Β', Μάρτιος-Απρίλιος, σελ. 96-121.
- Mauss, Marcel, [1920b], «Chapitre II. Les idées socialistes. Le principe de la nationalisation», κείμενο δακτυλογραφημένο, 28 σελ., Fonds Marcel Mauss, Collège de France.
- Mauss, Marcel, 1921a, «Les coopératives anglaises et les Soviets», *Le Populaire*, 8 Ιουνίου, σελ. 4.
- Mauss, Marcel, [1921β], «Front unique? Non. Unité? Oui», κείμενο δακτυλογραφημένο ημετέλες, 1 σελ., Fonds Marcel Mauss, Collège de France.
- Mauss, Marcel, [1921c], «Pour comprendre. Ubris. Mentalité russe des Bolcheviks», χειρόγραφο κείμενο, 7 σελ., Fonds Marcel Mauss, Collège de France.
- Mauss, Marcel, 1922, «Les changes: conclusion», *Le Populaire*, 21 Δεκεμβρίου, σελ. 3.
- Mauss, Marcel, 1923a, «Réflexions sur la violence. Fascisme et bolchevisme», *La vie socialiste*, Σάββατο 3 Φεβρουαρίου, σελ. 1.
- Mauss, Marcel, 1923b, «II. La violence bolchevik. Sa nature. Ses excuses», *La vie socialiste*, Σάββατο 10 Φεβρουαρίου, σελ. 2.
- Mauss, Marcel, 1923c, «III. La violence bolchevik. Bilan de la Terreur. Son échec», *La vie socialiste*, Σάββατο 17 Φεβρουαρίου, σελ. 1-2.
- Mauss, Marcel, 1923d, «IV. La violence bolchevik. La lutte contre les classes actives», *La vie socialiste*, Σάββατο 24 Φεβρουαρίου, σελ. 1.
- Mauss, Marcel, 1923e, «Contre la violence. Pour la force», *La vie socialiste*, Σάββατο 5 Μαρτίου, σελ. 2, *Les Vosges socialistes*, Σάββατο 14 Απριλίου 1923, σελ. 1.
- Mauss, Marcel, 1923f, «Machiavélisme. Dialogue avec un futur député bourgeois», *La vie socialiste*, σφ. 133, Δευτέρα 30 Απριλίου, σελ. 1 και 2.
- Mauss, Marcel, 1924a, «Appréciation sociologique du bolchévisme», *Revue de métaphysique et de morale*, 31ο έτος, σφ. 1, σελ. 103-132.
- Mauss, Marcel, 1924b, Intervention à la suite d'une communication de A. Aftalion, «Les fondements du socialisme», στο *Bulletin de la Société française de philosophie*, Φεβρουάριος, σελ. 8-12 και σελ. 13.
- Mauss, Marcel, 1925a, «Socialisme et Bolchévisme», *Le Monde Slave*, Περίοδος Β', 2ο έτος, σφ. 2, Φεβρουάριος, σελ. 201-222.
- Mauss, Marcel, 1926, «Emmanuel Lévy, juriste, socialiste et sociologue», *La vie socialiste*, 13 Νοεμβρίου, σελ. 4-6.
- Thomas, Albert, 1920, «L'organisation internationale du travail. Origine - Développement - Avenir», *Revue internationale du travail*, τόμος I, σφ. 1, Ιανουάριος, σελ. 5-22.

Κωνσταντινούπολη 1855